

TOPLUM KALKINMASI VE KÖYLERİMİZDE YARDIMLAŞMA GELENEKLERİ (*)

Doç. Dr. İbrahim YASA

Bu yazının yazılmasında güdülen birinci amaç, teknolojinin, Atom Çağının bütün beşerî ve milletlerarası münasebetlere büyük ölçüde hâkim olduğu bir tarihî dönem noktasında, aslî olarak özelliştirdiğimiz küçük kır ve köy topluluklarında, yardımlaşma gibi işbölümü ve birliğini bu toplulukların geleneksel bir tarzda nasıl ve ne suretle devam ettirmekte olduklarını göstermek ve bu olaydan ileride toplumsal faaliyetlerde yararlanabilmektir.

Toplumsal güvenlik ve âdaletin en çok sözü edildiği, Köy Enstitülerinin gerçek ve orijinal yol ve yönünü bulduğu ve bugünün biçim değiştirerek ortaya toplum kalkınması adı altında yeniden çıkan haklı bir dâvanın veya hareketin uygulanmasında köylerimizdeki geleneksel yardımlaşma usullerinden ne suretle yararlanılabileceğini göstermeğe çalışmak da bu yazının ikinci amacını teşkil eder. Köy Enstitülerinin ne suretle kurulduklarını ve köylerimizde varolan yardımlaşma geleneklerinden nasıl ve âzami şekilde yararlanıldığını ise başka bir yazıya konu yapacağımız için şimdi esas konumuza geçmeyi uygun görüyoruz.

Bugün için toplum kalkınması devletin üzerinde durmağa çalıştığı ve bir takım plân ve programlar hazırlamağa uğraştığı en hayatsal dâvalarımızdan biri haline gelmiş bulunmaktadır. Toplum kalkınmasının ilk amacı, geniş halk yığınlarının, memleketimizde bu yığınları daha çok köy toplulukları teşkil ettiği için, bu yığınların yaşayış seviyelerini yükseltmeğe yönelceği cihetle bu toplulukların toplum kalkınması ile bir takım yardımlaşma geleneklerini önceden bilmede büyük yararlıklar vardır. Çünkü toplum kalkınması her şeyden önce halkın birbirleri ile ve kalkınmaya önyak olacak önderlerle yardımlaşmalarına veya iyi niyetlerine dayanan bir düzenle başarılmasına bağlı olacaktır.

(*) Bu yazı birçok yıl köylerde bizzat yaşayarak yaptığım gözlem ve Köy Enstitüsünde öğretmen bulunduğum zaman öğrenci ve öğretmenlere bu konu üzerinde yaptırmış olduğum ve sürekli olarak izlediğim gözlem ve raporlara dayanılarak yazılmıştır.

Bu konuda memleketimizde ve özellikle köylerimizde yardımlaşma zemininin fizik konutu birbirlerine yakın olarak kurulmuş bulunan «meskenler», evler ve bu ev topluluklarının meydana getirdiği **yakın komşuluklar** olmakla beraber, bu anlam daha da genişleyerek başka anlamdaki komşulukları da içine almaktadır. Bunlardan önemli gördüklerimize kısaca dokunmakta fayda görüyoruz.

Komşuluklar, kapı komşuluğu, uzak komşuluk, tarla, bahçe, bağ komşuluğu gibi adlarla anılmaktadır. Örneğin bir zamanlar bucak olduğu halde bugün ilçe haline getirilmiş bulunan Misis kasabası kısmen tahıl, kısmen de bahçe tarımı ile uğraştığı için burada komşuluklar kapı komşuluğu, uzak komşuluk, tarla, bahçe, bağ komşuluğu gibi gruplara ayrılmakta ve bu grupların içinde ve aralarındaki yardımlaşma durumları da çeşitli haller almaktadır.

Bu komşuluklardan her birinin köy hayatındaki önemi ayrı ayrı olmakla beraber, ortaklaşa tarafı hepsinde de münasebetlerin çeşitli yardımlaşmalara dayanmış olmasında görülür. Bu açıdan bakılınca toplum kalkınması, yardım ve faaliyetlerinde bu komşuluklardan herbiri güdülen maksada göre birer birim olarak ele alınabilir.

«Ev alma komşu al», «komşu kapısını aşındırmak» gibi ata sözleri de bu meskenlerin (komşu evleri) içinde barınan insanlarla kurulmuş bulunan veya ileride kurulacak olan toplumsal münasebetlerin niteliği ve niceliği hakkında bir düşünceyi, uyarıyı ifade eder. Bu bakımdan köylerimizde komşular ve bunları meydana getiren ev yakınlığı mahalle ve semtler çoğu zaman aşağı yukarı aynı soy ve soptan gelen akrabalardan, kabile ve aşiretlerden teşekkül eder. Bunların arasında dostluk olduğu gibi düşmanlık da olabilir. Toplum kalkınması faaliyetlerinin esas görevi ele alacağı insan gruplarındaki çalışmaları dostluk münasebetlerine göre ayarlayabilmesinde, mahareti de iyi sonuçları bu kaynaklara göre teşkilâtlandırmasındadır. Komşulukta esas, yardımlaşma olduğuna göre toplum kalkındırıcısı da çalışmalarını buna göre plânlamalı, çalışmasını komşular arasındaki ufak tefek anlaşmazlıklar gölgelememelidir. Bu itibarla Toplum Kalkındırıcısının iyi yetiştirilmiş olması, toplumun yapısını iyi bilmesi şartların en başında gelir.

Komşuluk ve Yardım :

Yukarıda işaret etmiş olduğumuz çeşitli komşuluklar arasındaki yardımlaşma geleneğinden önce yine köylerimizde bir gelenek halinde cereyan etmekte olan karşılıksız yardım müessesesine bir göz atmak gerekmektedir.

Yardımanın Tanımı :

Yardım bir kimse veya bir topluluğun, başka bir kimse veya topluluğa mal veya beden kuvveti ile yararlı olmasıdır. Yardımlaşmanın temelini bu olay teşkil etmektedir. Köylüler yardımı «Allah emri ve rızası; öbür dünya için» yaparlar. «Dünyada ne ekersen Ahrette onu biçersin» derler. Memleketimizin çeşitli bölgelerinde, iş-güç tarzına, duyulan ihtiyaçlara göre yardımlar da çeşitlidir. Bu yardımlardan sadece birkaç örnek vermek üzere fakirlerle, ihtiyarlara, askerlere ve asker ailelerine, yabancı ve «garip»lere», kimsesizlere, öksüzlere, yetimlere köy ortak mallarından, varsa vakıflardan veya şahıslar tarafından doğrudan doğruya yapılan yardımları zikretmek mümkündür. Bu gibi yardımlar makdî veya aynî olarak yapıldığı gibi, fakir kız ve delikanlıları evermek, fakir ailelere ev yapmak, tarlalarını sürmek, ekip biçmek, hanmanlarını kaldırmak gibi şekillerle de olabilir. Bu konuda birçok örnekler vermek mümkün olmakla beraber, biz simdiilik Isparta'nın Derekumu köyünde toplumsal yardımın günlük işler arasında nasıl yer almış bulunduğunu göstermekle yetiniyoruz. Örneğin burada herhangi bir olay sonucunda yardıma muhtaç kimselere İhtiyar Heyetinin teşvikiyle, yahut da akrabalarından birisinin komşulara söylemesi ile toplanan para ve erzak o kimsenin ihtiyacını gidermiş olur. Askere gidenlerin ailesinin işini komşular toplanarak yaparlar. Şayet tarlası yoksa Muhtar, erzak ve para toplatır.

Askere gidecek genç, bütün evlere uğrar, büyüklerin ellerini öper ve dualarını alır. Fukara ise aileler gönüllerinden koştığı kadar para verirler. Böylelikle gencin askerlik harçlığı tedarik edilmiş olur.

İşin çabuk olması için aileler birbirlerine yardım ederler. Köyde ölenin geride kalan bir kimsesi yoksa İhtiyar Heyeti ölüm harcını görerek ölüyü kaldırır: Pardası (*) yoksa, vakıf kavaklarından biri bu iş için kesilir.

(*) Parda: Kabrin içerisine toprak dolmaması için konan ağaçlar.

Kimsesiz çocuklara iş buluverirler, sünnet olmamış ise sünnet düğününün birinde sünnet ettirirler. Eğer evlenme çağına gelmiş ve parası yoksa düğünün birinde onu da evlendirirler.

Zengin bir ailenin kızı olup da erkek evlâdı yoksa düğün masrafını kendisi yaparak fakara bir delikanlıyı iç-güveyliğine alır. Heyet fakara ailelerin okuyan çocuklarına yardım eder. Köye gelen yabancı bir fakara, Muhtara halini anlatır. Muhtar da bekçiyi yanına katar, evleri dolaşır, yabancıya herkes gönlünden ne kopsa o kadar yardım eder.

Zenginlerin evlerinin yanında bir konuk odası vardır. Köye gelen yabancıların istirahatı burada temin olunur. Yemek ve gazını oda sahibi temin eder. Gelen misafire köy behçisi bakar, yemeği evlenden sıra ile getirilir.

Bugün şahıslara ait odalar işlemeyip harap vaziyettedir. Evi yananlara yiyecek yardımı yapıldığı gibi, zengin bir ailenin evinde, evi yapılıncaya kadar oturur. Bu işler İhtiyar Heyeti ile yahut komşuların halka anlatmasıyla sağlanmış olur.

Geride kimsesi olmayan, yahut da çok hayır seven ihtiyarlar su yoluna para verirler, yahut bir mülk vasiyet ederler. Bunlarla su yoluna yardım etmiş olur yahut o şahsın namına bir çeşme yapılır. Bu vasiyet edilen arazilere vakıf denir. Bu arazi köye icarla bir senelik için satılır. Alınan para da köy menfaatine harcanır; yine bu arazinin su basan yerlerine kavak dikilir. Kavağı olanlar keserler; kavaksızlar da vakıf tarlaya dikerler; kavaklar büyüyünce köy menfaatine, fakaralara, evi yananlara bu kavaklırdan ihtiyacı kadar verilir.

Yardımlaşmanın Genel Tanımı :

Bir karşılık beklemeksizin bir kimsenin başka bir kimse veya kimselere yardım etmesi yardımlaşma dediğimiz başlıca toplumsal münasebet şekillerinden birinin temelini teşkil eder. Bu tarz münasebet şekli de memleketimizin birçok bölgelerinde yaygın bir olay olarak dikkati çekmekte ve çeşitli adlar veya kelimelerle ifade edilmektedir.

Türkçe sözlükte bu kavram dar tanımı ile «imece» kelimesi ile ifade edilmekte ve kelimenin tanımı da «birçok kimsenin toplanıp elbirliği ile bir kişinin işini görmesi ve böylece işlerin sıra ile bitirilmesi» şeklinde yapılmakta, konuşma dilinde ise kav-

ram «bu köy halkı hep imece ile çalışır» şeklinde kullanılmaktadır.

Yardımlaşmanın sadece «imece» şeklindeki bu dar anlamını kabul edecek olursak nitelik itibariyle bazı ayrılıklar gösteren iş-bölümü, işbirliği şeklinde cereyan eden ödünleşme, iş ödünleşmesi, ebeşme gibi yardımlaşma münasebetlerini gözden kaçırmış olabiliriz.

Yardımlaşma, bir sıraya konan işlerin elbirliği ile (iş bölümü veya birliği) halinde yapılmasıdır. Yardımlaşmanın bir takım sebepleri arasında önemlerinden biri de ödünleşmedir. Köylerde çoğu zaman bir takım iş, istihsal unsur ve araçlarının bütün çiftçiler arasında kifayetsizliği veya yokluğu yardımlaşmayı gerekli kıldığı gibi işlerin mevsim itibariyle sıkışık olması ve mahsulün zamanında kalkması zarureti de aynı olaya sebep olabilir. Bu duruma göre yardımlaşma bir kimsenin yalnız başına ve gerektiği zamanda altından kalkamayacağı işlerden doğar ve bu işlerin yapılmasında işe katılanlar gönüllü olarak ve isteyerek çalışırlar.

Yardımlaşmanın Balıca İki Kaynağı :

Köylerimizde yardımlaşmanın iki ana kaynağından biri, bunların aslî ve kapalı bir topluluk olması sebebiyle köy halkının kader birliğinde birleşmesi geleneği, öbürü de yine ana gerekçesi bu geleneğe dayanan köy kanununun köy halkına yüklediği kamu hizmetleridir. (1).

Aslî bir topluluk olan köy halkının aralarında kendiliklerinden yapmış oldukları yardımlaşmaların nelenden ibaret olduğu konusuna geçmeden önce Köy Kanununun imece veya yardımlaşma suretiyle köy halkını, köy için ne gibi kamu hizmetlerini yapmağa mecbur tuttuğunu ve bunlardan bazılarının nasıl yapıldığını bir örnek vermek suretiyle belirtmeyi yararlı görüyoruz. 1942 - 1946 yılları arasında bu suretle yapılan binlerce köy okulları da bu konuda ayrı ve önemli örnekler teşkil etmektedirler.

Köy Kanununa Göre İmece Usulü İle Yapılacak İşlerden Bazıları ve Bu İşlerin Yapılış Tarzı :

Yol, köprü, çeşme, cami, okul, köyodası, ark, helâ gibi köyün ortak mallarının yapılması veya tamir edilmesi için köyce imece

(1) 18 Mart 1924 te çıkarılan 442 No. lu kanun.

tentip edilir. Bu işlerin içinde bozulan yolları, köprüleri, arkları, çeşmeleri tamir etmek ve yeniden yapmak gibi zarurî ihtiyaçlar umumun isteği ile yahut birkaç kişinin teklifiyle ortaya atılır. Okul, muhtar odası yapımı gibi işler de kanun zoru ile yapılır.

Böyle bir iş ortaya çıkınca İhtiyar Heyeti toplanır ve işi konuşurlar. İşin nasıl yapılacağı, ne zaman başlanacağı kararlaştırılır. Para toplamak gerekirse «salma cetvelleri» yapılır. Çalışılacaksa herkesin kaç gün çalışacağı, hangi âlet ve araçlarla işe gelebileceği tesbit edilir. İhtiyar Heyeti kararını tellâlla bütün köylüye duyurur.

Para toplanacaksa ertesi günden itibaren toplanmağa başlanır. Yol, ark onarılması gibi çalışmak suretiyle yapılacak işlerde kararlaştırılan gün, gerektiği kadar kimse âletleriyle beraber toplanır. İş çok olursa herkes gelir. Azsa bir kısmı gelir, geriye kalanlar başka bir zaman, başka işe giderler. Muhtarın veya onun seçtiği birisinin başkanlığı altında iş yerine gidilir. Bütün bu işlerde iş bölümü yapılır. Herkes çalışır, işini ibtiren gider. Okul yapımı gibi hem para toplamak hem de çalışmak icabeden işlerde bir taraftan para toplanırken bir taraftan da malzeme hazırlığına girilir, kereste, taş, toprak gibi herkesin temin edebileceği malzemeler evler arasında taksim edilir. Yeteri kadar malzeme hazır olunca kararlaştırılan günde işe başlanır. Bitinceye kadar 18 - 45 yaş arasındaki bütün erkekler sıra ile yardımcı olarak çalışırlar. Toplanan para ile usta tutulur, dışardan gelecek malzeme alınır. Bu işleri İhtiyar Heyeti idare eder. (2).

Köylerimizde Geleneksel Yardımlaşma Çeşitleri ve Alanları :

Köylerimizde gerek Köy Kanununa göre, gerekse geleneksel usullere uyularak yapılan ve yapılmakta olan yardımlaşmaları maddî ve mânevi olmak üzere iki kategoride toplamak mümkündür. Bu bakımdan köy halkının maddî ve manevî yaşayış safhalarının genişliği ve şekilleri gözönünde bulundurulacak olursa yardımlaşmaların çeşit ve nitelikleri hakkında daha açık bir fikir edinmek mümkün olur.

Köy Kanununda yapılması istenen imece ve yardımlaşma şeklindeki işlere köylüler zorlanmadıkça pek yanaşmadıkları halde köy yaşayışının şartları onları başka bakımlardan işbirliği halinde çalışmağa daha kolaylıkla sürükler.

(2) İbrahim Yasa, Hasanoglan ve Sindel köyleri Monografilerine bakınız. Bölüler sıra ile Hasanoglan köyünde Bölüm: 10, sayfa, 193-207, Sindel'de Bölüm: 7 sayfa, 83-86.

Sel, yangın, yer depremi, heyelân gibi tabiî felâket anlarında su getirme, köprü, sal yapma gibi zamanlarda, işgüç şeklinin nitelik ve önceliğine göre işleri bir sıraya koyma ve zamanlama gerekir. Bu sayılan işlerle birlikte domuz, kurt gibi zararlı hayvanları yok etmek için yapılan sürek avları, yabancı ot, bitki, hayvan hastalıklarını ortadan kaldırmak için yapılan ortaklaşa mücadeleler köy yaşayışının daha çok maddî veçheleri ile ilgili olduğu için bu gibi olayların cereyan ettiği zaman bütün halk yardımlaşma haline geçmiştir ve çoğu zaman komşu köylerle işbirliği halindedirler.

Maddî yardımlaşma alanına birkaç örnek vermek için Denizli'nin Çivril kazası köylerinde son zamanlara kadar devam eden bazı ortaklaşa çalışmaları zikredebiliriz:

Burada bir kimse bir ev yapmak istediği zaman komşuları hep birden yardımına koşarlar. 20 - 30 eşek hazırlayarak sazdan kamışını getirirler, evin damının toprağını topluca çekerler. Yine aynı il köylerinde bir kimse düğün yapmağa karar verdiği zaman gerekli odunları çeken, keşkeklik buğdayı döven, ekmekleri yapan, düğüne gelecekleri çağıran, konu komşularıdır. Burada bir çiftçinin öküzü öldüğü veya hastalandığı zaman hiçbir karşılık beklemeden, hep birden öküzlerini seferber ederek hanmanı sona erdiren yine komşularıdır. Bu ve bunlara benzeyen yabancı otları tarladan temizleme, ot yolma, bağ belleme, çapalama, afyon toplama, pancar kökü kesme, mısır soyma, bulgur, tarhana yapma gibi sıkışık zamanlarda yapılan ortaklaşa işler, burada sadece örnek olmak üzere zikredilmişlerdir, yoksa bu gibi yardımlaşmalar yalnız bir ilimize münhasır değildirler. Bu gibi yardımlaşmalar memleketimizin diğer köy ve bölgelerinde de işlerin niteliklerine göre çeşitli, ilginç durumlar göstermektedir.

Köy yaşayışının manevî safhalarındaki yardımlaşma gelenekleri maddî safhalarda olduğundan çok daha bol ve zengindir. Esasen bu gibi aslî topluluklar ancak bu suretle yaşayabilme imkânına sahip olabilirler.

Genel olarak doğum, düğün, ölüm, hastalık ve bunlara benzer diğer sıkışık hallerde aileler önce kendi yakın komşuları aralarında yardımlaşır, sonra komşulukların uzaklık ve yakınlık durumuna göre bütün köy aileleri bu gibi anlarda birbirlerinin yardımına koşarlar.

Bu konuda bir örnek olmak üzere Orta Anadolu'nun bir köyünde düğünlerde yapılan yardımlaşmalardan birini aşağıya alıyorum.

«Düğün sahibi varlığına göre bir hafta önce köydeki akrabalarına, komşularına, başka köylere oku (*) salar, kendi köyü içine giden oku sabun ve yazmadır. Başka köylere giden okular mektuptur.»

«Düğüne gelen okucular, düğün evine varlığına göre baklava, tavuk, sonra genç evliler için daimi hediyelerden meselâ sürahi, bandak, torba, mendil (ekmek) halı, halı yastık getirirler. Bunlar yeni evlilerin evinin içini kurmak, düzenlemek için getirilen hediyelerdir.

Düğün olurken de düğün sahibine köylüleri birçok yardımlarda bulunur. Bunlardan en basiti misafirlerin ağırlanması için kendi aralarında onları takسیم etmeleri ve evlerinde yatırmalarıdır.

Yine köy delikhanlıları düğün evinde yakacak odunu tedarik ederler. Bunlara mümtesil birçok işler ve yardımlaşmalarında bulunurlar.

Bu âdetlere uymıyan aileler, köylü nazarında iyi tutulmazlar. Yardımlaşmalar köylerde bir âdet haline gelmiştir.»

Aynı köyde bağ bozumu yardımlaşması ile harman yardımlaşmaları da benzer şekillerde devam eder. Bu itibarla bunların nasıl cereyan ettiklerini kısaca belirtmeği faydalı görüyoruz.

«Bağ bozumu köyde evvelden tayin edilen bir günde olur. Evvelden köylüler kendi aralarında anlaşır. Meselâ, üç dört kişi bir grup olur. İlkönce birisinin bağını bozarlar. Ve sırasını kaynatırlar. Bu işler yapılırken bilhassa ilk gün çok neşeli geçer. Davul zurna çalınır.»

«Sap çekme işine bütün köylü bir günde başlar. Bu günü köy İhtiyar Heyeti tayin eder. Sapı herkes kendi çeker. Esas yardımlaşma sap yaparken, sap aktarırken, tınaz yığarken ve tınaz savururken olur. Harman sahibi tınazını yığacağı vakit komşu harmanlıdaki adamları çağırır. Beraberce tınazı yığarlar. Tınaz sahibi yardımcılara gücüne kuvvetine göre ikramlarda bulunur. Ay-

(*) Oku: Mahallî bir deyim olup, düğüne çağırılanlara gönderilen bir hediye veya mektup karşılığında kullanılır.

ran içirir, üzüm yedirir. Zengin olursa davar keser. Bu yardımlaşmaya ait Mehmet Tuğrul'un Çoban Armağanı kitabında bir hikâyesi vardır. Orada vaziyet güzelce tasvir edilmiştir.

Köy yaşayışının maddî ve manevî alanlarında cereyan eden yardımlaşmaların çeşit ve nitelikleri hakkında bu yazımızın sonuna eklemiş bulunduğumuz örnek olayları gözden geçirdiğimiz zaman bu olaylara daha iyi nüfuz etmek mümkün olacağı için yazımızı daha iki konuya dokunmakla sonuçlandırmayı uygun buluyoruz. Bu konulardan biri yardımlaşmaya katılan kimse ve ailelerin ağırlanması, öbürü de son yıllar içinde yardımlaşma geleneklerinde görülen zayıflama veya değişme eğilimidir.

Ağırlama ve Eğlenme :

İnceeye katılanların ağırlanış şekli ve yardımlaşma sırasında yapılan eğlence ve sohbetler ailelerin ekonomik durumlarına ve memleketin çeşitli bölgelerine göre değişir. Fakat yağmur dualarında olduğu gibi her yardımlaşma aynı zamanda yardımcıları için bir sohbet, yakından tanışma ve ev sahipleri tarafından birbirlerini ağırlama fırsatı yaratmış olur. Bu olayı birkaç somut örnekle belirtebiliriz.

Örneğin yine Denizli İli Çivril ilçesi köylerinde bu olay şu şekilde başlar ve sonuçlanır. :

«Biraz evvel saydığımız işlerden yapılacak herhangi bir işi olan ailenin kızı veya gelini bir gün evveden kimleri çağıracaksa onlara haber verir, başka yere söz vermemelerini tenbih eder; iş işletecek olan ev, yemekliklerini evvelden hazırlar.

Akşamdan yemekler pişirilir, tatlılar yapılır, çerezler alınır, sabahleyin erkenden hep beraber tarlaya gidilir; bir sürü genç halk türkülerıyla işe başlarlar ve birbirlerine mâniler atarlar. İş işlenen yer, âdeti bir eğlence yeri olur. Sabah ve öğle olmak üzere iki öğün yemek yedirilir; yemekler başkalarınınkinden üstün olmak kaygusu ile hazırlanmıştır. Böylelikle sabahtan akşama kadar hiç işin zorluğu hissedilmeden çalışılır. Kaç kişi çalışıyorsa sıra ile hepsinin işi de bu şekilde işlenmiş olur. Aynı zamanda birbirlerini tanımayan genç kızlar burada tanışır. Çoktanberi görüşemeyen eş dost burada konuşurlar, küsler burada barışır.»

Benzer tarzda, fakat biraz farklı olarak Erzurum köylerinde rastlanan «Hab» şeklindeki yardımlaşma da usulüne göre bir ağırlama ile başlar ve sona erer.

«Hab başlarken ana olan ev sahibi kete yaparak haba girenleri çaya davet eder. Orada eğlenti vs. yapılır. Hab devam ettiği müddetçe habevinin günâşırı bir çay veya yemiş ziyafeti vermesi bir âdet halindedir. Keza, hab çıktığı gün Hab çayı tâbir edilen bir çay ziyafeti de hemen hemen mecburî gibidir. Muhitte meyve v.s. pek fazla bulunmadığından ekseri eğlentilerde, Erzurum halkının çok sevdiği çay ziyafeti verilmektedir»

İç Anadolu'nun başka bir köyünde ise aynı olay şöylece cereyan etmektedir:

«İmece yapmak isteyen aile iki üç gün önceden evlere ..... günü imecesi olduğunu haberci ile bildirir. İmeceye gelecekler söz verirler. Kaç kişinin geleceği tesbit edilir.: İmece yapan hayvan keser, baklava yapar, geleceklere göre türlü yemekler hazırlar. İmeceye gelecek olanlar araba, hayvan, âlet gibi ne vasıta ile gelmesi lâzımsa onu düzeltilir, temizler, hazırlar. İçlerinde vasıtası olmayan olursa komşularından bulur. Yahut ev sahibinden alır.»

«İş günü söz verener iş sahibinin evinde toplanırlar. Sabah kahvaltısı beraberce yapılır. Gene topluca iş yerine gidilir. Evde yapılacak işse evde kalınır. İş yerinde işe başlama gelişigüzel olmaz. Naldasta öküzü kuvvetli olan öne düşer, ekin ekmekte evlek kesilir (her çiftte onar adamlık parçalar ayrılır.) Bir kişi de sürülen yenlerin hepsine birden tohum saçar. Ekin biçmede saf halinde sıra olunur, iyi biçen kuvvetli birisi başı çeker.»

«Çalışma esnasında muhtelif konular üzerinde konuşulur, dedikodular yapılır. Arasına da türküler söylenir. Tarla bahçe işlerinde öğleyin imece sahibi köyden yemeği getirir. İş bırakılır yemeğe oturulur. Yemekten sonra namaz kılınır, istirahat edilir. Ondan sonra tekrar işe başlanır. İkinci zamanı namaz kılmak için kısa bir aralık daha verilir. Yapılacak iş o gün bitecekse en sonunda az bir yer bırakılır; yolma olursa iş sahibinin önüne büyük bir yığın yapılır ve bahşiş istenir. Bitmiyecek olursa akşam üzeri belli bir zamanda bırakılır. Dönüş güle söylene neşe içerisinden geçer. Türküler çekilir, tüfekler atılır. Yük taşımak, odun getirmek gibi işlerde yemek v.s. için aralık filân yoktur; hemen işe gidilir, gelinir. Köye gelince herkes evlerine gider ve âletleriyle hayvanlarını yerlerine yerleştirir.

Yemek zamanı tekrar iş sahibinin evinde toplanılır. Akşam yemeğinde işçilere ne hazırlandıysa yedirilir. Yemekten sonra hali vakiti yerinde olanlarda çay içilir. Olmayanlarda biraz oturur, sonra dağılır. Dağılırken ev sahibine, «Allah bolundan ver-

sin», «Allah gene imece yapmak nasibetsin», «Allah sağlıkla yemek nasibetsin» gibi dileklerde bulunulur.»

Yardımlaşma Geleneklerinde Değişme Eğilimleri :

Türkiye 60.000'i aşan küçük kır ve köy topluluklarından ve pek az sayıda kasaba (*) ve şehirlerden meydana gelen tarımsal bir memleket yapısını koruduğu sürece bir takım geleneksel yardımlaşmaların daha uzun bir süre devam edeceğinde ve bazı alan ve bölgelerde iş-güç tarzı icabı, bunlardan bir kısmının hiçbir zaman kalkmıyacağında hiçbir şüphe olmamalıdır. Bu bir gerçek olmakla beraber, son 20 - 30 yıl içinde köylerimizde, hiç olmazsa memleketimizin bazı bölgelerinde, halk arasındaki eski geleneksel yardımlaşma ve toplumsal dayanışma faaliyetlerinin değişmekte olduğunu gösteren bazı belirtiler vardır. Bu olayın ana sebepleri üzerinde durmadan önce değişme eğiliminin çeşitli veçhelerine sadece dokunmakla yetineceğiz.

Aslî topluluklar olarak özelleştirdiğimiz küçük kır ve köy topluluklarında son 20 - 30 yıl içinde hangi yardımlaşma ve dayanışma geleneklerinin tamamı ile ortadan kalktığı ancak bir araştırma ile meydana çıkarılmış olabilir. Böyle bir araştırmanın da bugün bir zaruret olduğunu kanısını gütmekteyiz.

Yardımlaşma geleneklerimizden bugün hâlâ devam edenlere zaten bu yazıda işaret etmiş bulunuyoruz ve örnekolaylar da bu hususta bize canlı olarak bu gerçekleri önümüze sermektedir. Bu hususa da sadece dokunmakla yetinmiyoruz.

Memleketimizin bütün coğrafî bölgelerinin yardımlaşma ve dayanışma geleneklerinin dayanakları ve sebepleri üzerinde durduğumuz vakit bu dayanak ve sebeplerin zayıflamış olmaları dolayısı ile köylerimizdeki yardımlaşma ve dayanışma geleneklerinde bir kargaşalık hali görmekteyiz. Bu durum bize bir takım geleneklerin hâlâ yaşamakta olduğunu, bir kısmının zayıflamakta bulunduğunu, bir kısmının da cançekişir bir hale geldiğini göstermektedir. Bu gibi köy ve kır topluluklarının da bir araştırma ile belirtilmiş olmasının birçok bakımlardan yararlı olacağı kanısındayız. Bu gibi köylerden birisine örnek olmak üzere yazarca iyi bilinen Hasanoğlan'ın gelenekler kargaşalığını kısaca okurların önüne sermeyi yararlı görüyoruz.

(*) Toplumbilimsel anlamda küçük tarımsal topluluk.

Bu köyde yardımlaşma daha fazla zengin ve orta halli ailelerde yapılır. Fakir ailelerde pek azdır.

Orta halli ailelerde yardımlaşma en yakın akraba muhitini geçmez. Zenginlerde ise bunun daha genişlediğini görüyoruz. En yakın komşular bağ bozumlarında, pekmez kaynatmada ve düğünlerde yardımlaşır. Bu yardımlaşmalar hiçbir zaman karşılıksız kalmaz. Fakir ailelerin yardımlaşmaları kendi işleri ve güçleri nisbetinde olur ve çoğu zaman yardımlaşmaya lüzum görmezler.

Köy halkı fakir veya zengin olsun tarla, harman işlerini ekseriyetle kendileri yaparlar. Bazılarının para ile amele tuttıkları olur. Yalnız bağ bozumlarında yakın akrabalar bağlarını beraber bozarlar. Yardımlaşanlar son bağ bozuluncaya kadar birbirlerinin üzümlelerinden istifade ederler.

Kış yiyeceklerinden tarhana, bulgur, makarna gibi yiyecekleri herkes kendi evinde yapar. Buğdayı çok olanlar yıkamak ve sermek için en yakın komşularından yahut akrabasından yardım görür.

Pekmez kaynatma işinde köyün umumî bir pekmezhanesi vardır. Herkes üzümünü oraya getirir ve pekmezini yapar. Birbirleriyle sadece ocağa bakmak, kazanı beraber indirmek gibi küçük yardımlarda bulunurlar.

Köyde nişanlı kızlar çeyizlerini kendileri hazırlar, arkadaşları kendilerine bir mendil bile işleyivermezler.

Düğünlerde düğün evine yemek pişirmekte, gelin odası hazırlamakta, gelini süslemekte komşu ve akrabalar yardıma gelirler. Aynı zamanda ev sahibi onların iş için fikirlerinden istifade eder. Köyde yardımlaşmalar karşılıklı olarak yapılır. Müstesna olarak dul veya sakat olanlara yardım edilir. Bu da yalnız yakın akrabalar arasında cereyan eder.

Köyde yardımlaşmalar akraba muhitini pek geçmez. Komşu yardımlaşmaları parmakla gösterilecek kadar azalmıştır.

Bu konuya böylece ve kısa olarak dokunduktan sonra yardımlaşma geleneklerindeki değişme ve genel olarak zayıflamanın birçok sebepleri arasında sadece birkaç genel sebebe dokunmak istiyoruz.

Köylerimizde yardımlaşma ve dayanışma geleneklerinde görülen değişme ve zayıflama eğiliminin ana sebebi aslî olarak özelleştirdiğimiz küçük toplumsal birimlerdeki eski bağların gevşemiş olmasıdır. Bu sadece köyler için değil, bütün memleketimiz için kaçınılmaz bir gerçektir. Bu gerçeğin veya olayın birkaç ana sebebine sadece dokunarak bu yazıyı sonuçlandırmak istiyoruz.

Türkiye son 30 - 35 yıl içinde Atatürk Devrimleri ile bir toplumsal yapı değişmesine maruz bırakılmıştır. Cumhuriyetin ilânından bugüne kadar memleket az çok sanayileşmiş. son yıllarda bazı bölgelerde geniş deneyecek çapta makineli ziraat uygulanmış, sağlık şartlarının gittikçe düzelmesi ile çocuk ölümleri büyük çapta azalmış, nüfus anormal deneyecek bir oranda artmış, bu artış sebebiyle köylerdeki toprak kifayetsizliği gizli işsizliği artırarak kütleler halinde şehirlere akınlar başlamış, eski pederşahi ailenin yerini modern ailelerin alması eğilimi de memleketimizde genel olduğu için, eski toplumsal düzenin yerine yeni bir toplumsal düzen kaım olmağa başlamıştır.

Gittikçe artan kitle haberleşme, ulaştırma araç ve gereçlerinin bu vetireyi hızlandırdığı için de köyle şehir, eskisine bakıma birbirlerinin daha çok etki ve tepkilerine maruz kalmıştır.

Bu suretle köylülerin ihtiyaçları eskisine bakıma artmış ve bu artış oranında eski gelenekler sarsılmağa, köylüleri tatmin etmemeğe başlamıştır. Bütün bu değişme eğilimlerine rağmen aslî topluluklardan meydana gelen, yardımlaşma ve dayanışma gelenekleri henüz zedelenmemiş ve daha uzun bir zaman da esas itibariyle zedelenmiyeceğine inandığımız için Toplum Kalkınmasında bu geleneklerin gözden geçirilmesini, plân ve uygulama programlarının önce bu geleneklere dayandırılmasını, sonradan daha rasyonel adımlarla Toplum Kalkınması işlerinin ele alınmasını gerekli görüyoruz.

E K L E R

YARDIMLAŞMA GELENEKLERİMİZDEN ÖRNEKOLAYLAR

Bu örnek olaylardan biriniisini Erzurum köylerinden alıyoruz.

Bilindiği gibi bu ilimiz hayvan serveti çok olan illerimizden biridir. Bunun bir sonucu olarak da sütü boldur. Süt işi ile uğ-

raşmak, masraflıdır ve ürünü zamanında değerlendirmeyi gerektirir. Bu iş belirli zamanlarda toptan yapıldığı takdirde zaman ve emekten kazanmak mümkün olur. İlk sunduğumuz «Hab» şeklindeki örnekolayda bu yardımlaşmanın ne suretle yerine getirildiğini görüyoruz. Bu yardımlaşmanın bir takım usul ve kuralları da vardır. Örnekolayı okurken bunları da izlemek mümkün olabilecektir.

AİLELER ARASINDA YARDIMLAŞMA

ÖRNEKOLAY : 1

Köy İçinde ve Aileler Arasında Yardımlaşma

(H A B)

(a)

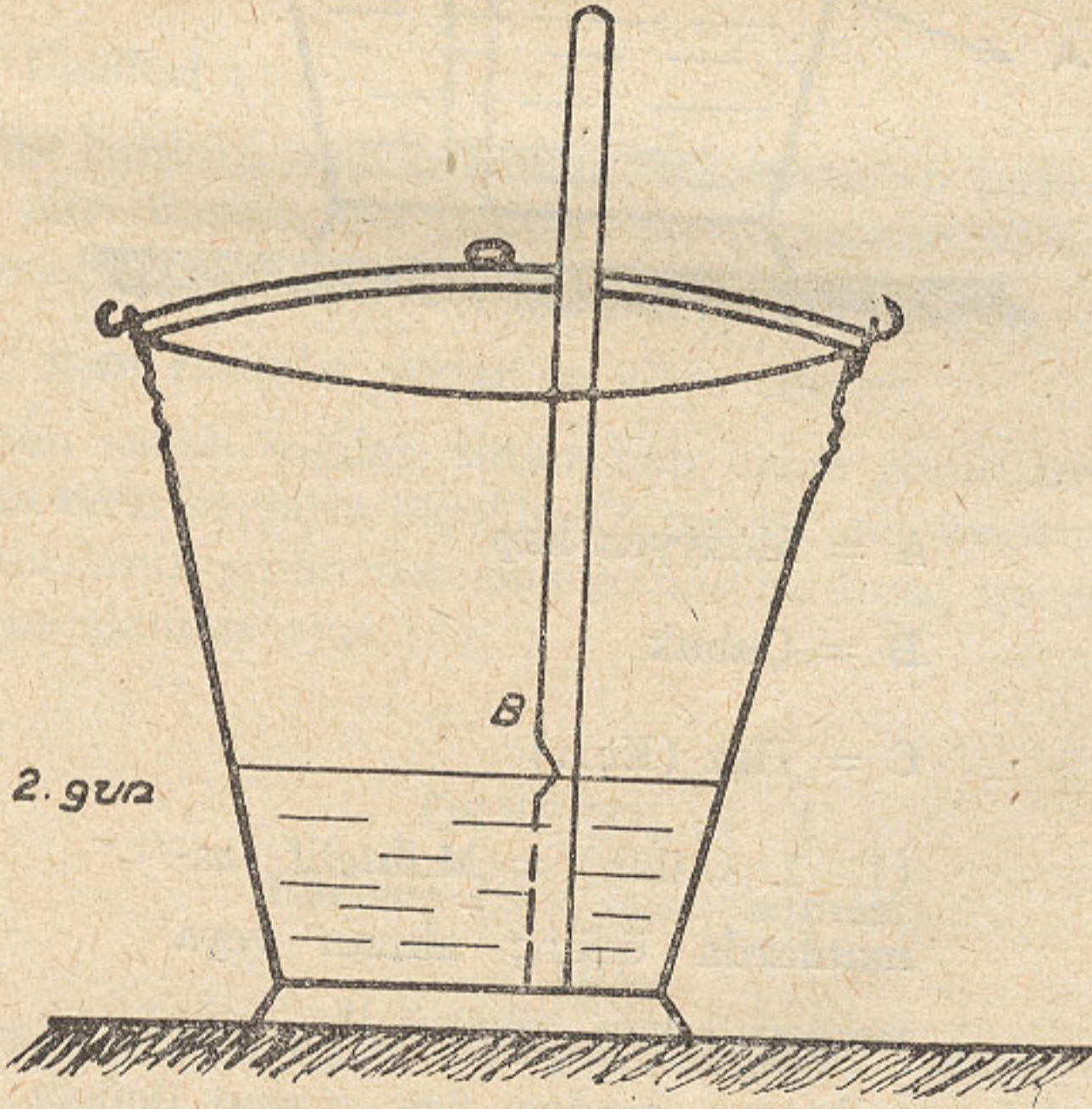
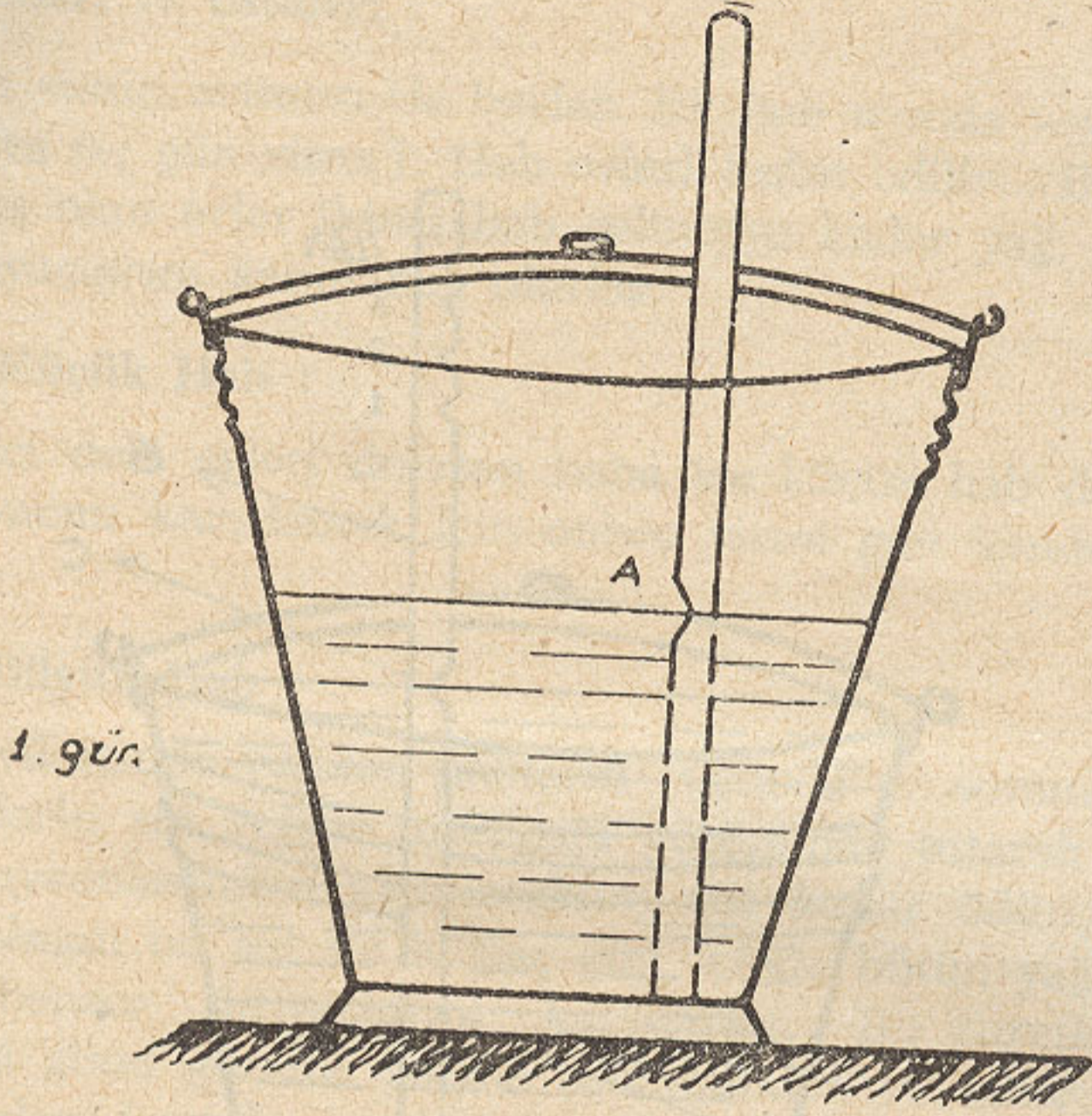
Köyde birkaç evin (20 - 30) bir araya gelerek sıra ile sütlerini birbirlerine devnederek yağ, peynir yapma usulüdür. Her ev, akşam - sabah ineklerini sağarak sütlerini belirli bir eve ödünç olarak verir. Bu ödünçleşme işine «Hab» denir ve bu iş evler arasında sıraya konur (*).

Bir köy halkı arasında parça parça verilen süt miktarları (Şekil (2) de görüldüğü üzere büyük bir kabı dolduracak hale gelince dolu kap sayısı ile bir komşuya ödünç verilir. Yani, birkaç günlük süt kovayı doldurunca o komşuya bir kova ödünç süt verildi denir.

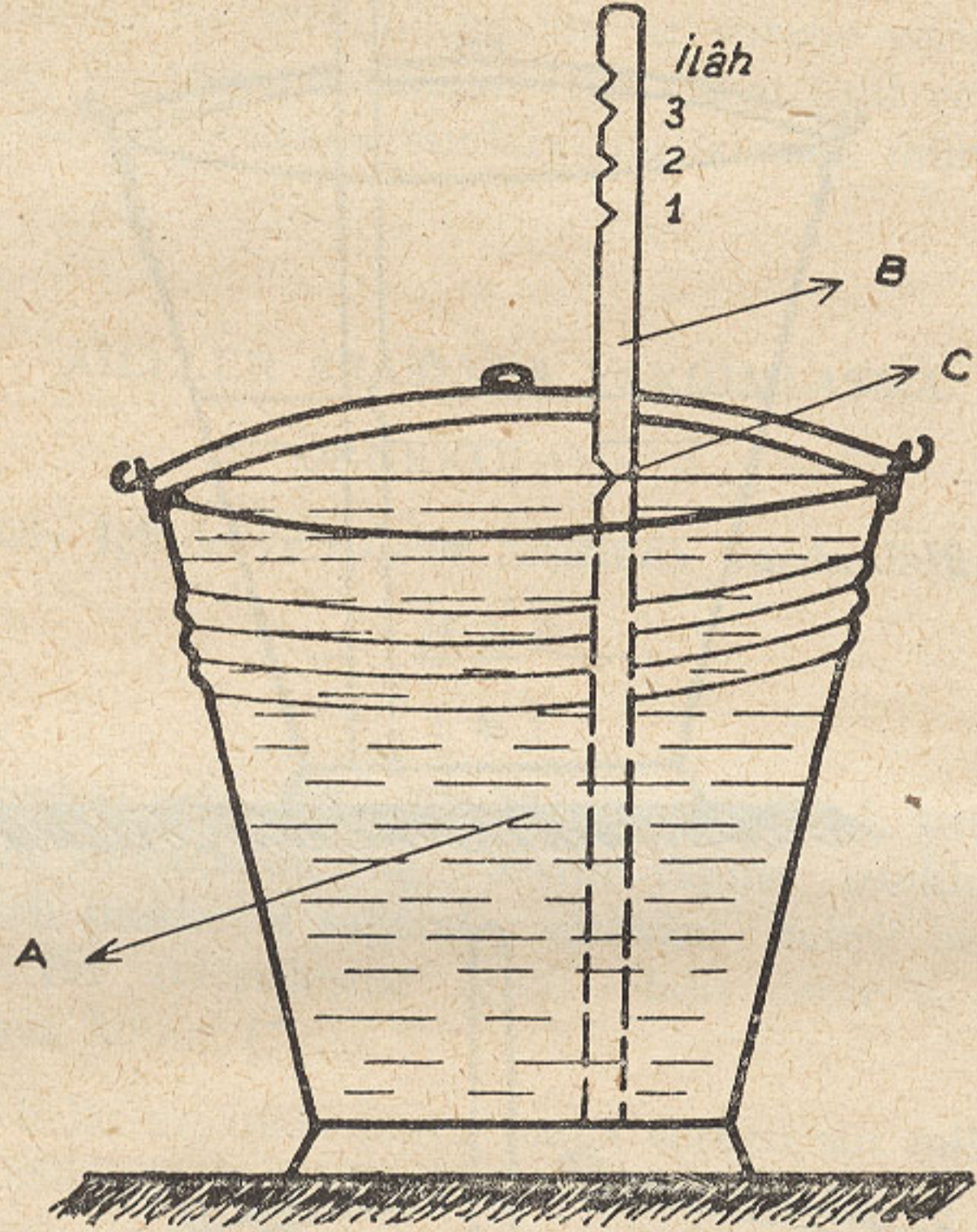
Hazırlama usulünde kap borç veren tarafından daima (Şekil 2) C «kert» ine kadar doldurulur ve her dolan kap için C noktasından (kentiğinden) yukarıya bir kert vurulur. (Şekil: 2 de 1, 2, 3, ilâh olduğu gibi). Üzerine kert vurulan bu kap çubuğu muhafaza edilir. Sıra borç alanın ödemesine gelince borcu almış olan kadın, aynı şekilde öderken kabı çubuktaki C kerteğine kadar doldurur, ödediği her dolu kap için yukarıda mevcut kerteklerden birini iptal eder (düzler). Buna (Hazırlama) denilir.

Bazı yıllar, yağmursuzluktan ve daha başka sebeplerden, otun kıt oluşu, yaylâların çabuk kirlendiği olur. Bu yıllarda tabii olarak davar da çabuk sağılır. Böyle yıllarda ödünç alınan sütler ödenmezse ertesi yıla kalır. Ertesi yıl hab kaldığı yenden başlar.

(*) Bu yazı okunurken şekil (1) ve (2) gâzönünde tutulacaktır.

(A, B) Haba dahil bir evin muhtelif zamanlardaki süt miktarı'
(Bu sütler toplanarak şekil 2 deki gibi hazırlanır)

A = Muayyen kap

B = Çubuk

C = Haz (Kert)

(1, 2, 3, ilâh) = Muhtelif zamanlarda ödünç alınan veya verilen -kap ölçüsü ile - süt miktarı.

Çeşitleri ve Usulleri :

Hab sütün artması ile başlar. İlk hab ayında veya döneminde (bir hafta on gün sürer). Hab evleri tesbit edilir. Bu süre içinde süt almış olan evler ikinci hab gelinceye kadar yağ, peynir, ayran gibi ihtiyaçlarını karşılamış olurlar.

1. Küçük Hab :

İkinci defa evleri dolaşan haba ise küçük hab denir. Bu da yaz ihtiyacını karşılamak için onbeş yirmi gün içinde olur ve biter.

2. Büyük Hab :

Bir yıl içinde yapılan habların üçüncü ve sonuncusudur. Evler, ineklerin süt verme miktarını gözönünde tutarak yaz dönemi içinde hayvanlarından alabilecekleri süt kadar ödünç süt alırlar. Toptan alınan bu süt ile birkaç gün içinde bütün yağ, peynir ve bunlara benzer ihtiyaçlarını karşılarlar. Bu suretle bütün yaz ürünlerini günü gününe işleme zahmetinden ve külfetinden, hattâ masrafından kurtulmuş olurlar.

3. Usulleri :

Haba katılmış olan evlerden inek sayısı en fazla olan ilk habi üzerine alır. Başlangıçta herkes hayvanlarının sütünü (ana) bu eve verirler.

Hab işini kadınlar yapar ve idare ederler.

Akşam sabah sağılan sütler hab evine götürülerek (kovalarla) orada belli kaplarla ölçülür. Ölçme işi, süt içerisine (hab çubuğu) daldırılarak sütün neresine gelmiş ise orası işaretlenmek suretiyle tamamlanmış olur (*).

ÖRNEKOLAY : 2**Ebeşme (Süt ödünleşmesi)****(b)**

Sivas'ın köylerinde koyun sahipleri elinde olan 10 - 20 koyunun sütünü peynir, yağ, yoğurt v.s. yapamadığından 15 - 20

(*) Krema makinesi çevrede ayyıldıktan sonra da Hab usulü devam etmektedir. Yalnız evler kendi aralarında süttü yağın aldıktan sonra kalan yavan sütü «hab» yaparlar.

aile birleşerek günlük sütlerini belirli ölçülerle komşularına verirler. Ölçü kabına süt konur ve bir sopa, kabın içine degecek şekilde batırılır. Batırılan âlet üzerinde sütün geldiği yer işaretlenir. Bir başka gün bu süt verenlerden her hangi birisine 15 - 20 ailenin sütü bunlardan alınan ölçüyle verilir.

Bu usul Sivas Yozgat hudutlarının birleştiği yerlerin civarında görülmektedir ve bu usule Sivas'ın Gemerek kazasındaki köylerde ebeşme denir (*).

(c)

Aynı olay Antalya'nın İbradı köyünde «süt ödünleşmesi» adı altında şu tarzda cereyan etmektedir :

Süt Ödünleşmesi :

Obada bulunan sekiz ilâ on çoban aileden sıra ile her biri süt ödünleşmesi işi yaparlar. Bu aileler topladığı külliyetli miktarda sütle kısa zaman zarfında yağ, peynir, yoğurt yaparak işini görür. Bundan sonra sırası gelen başka bir aile aynı şekilde sütleri toplar. O da işini görür. Bu şekilde bütün aileler arasında süt ödünleşmesi işi devreder. Bu devirler sırasında hem önce ödünç süt alan aileler borçlarını öderler, hem de ailelerin hepsi bir anda işlerini görmüş olurlar. Ödünç alan aile sütü şöyle toplar: Herkes davarından sağdığı sütü muayyen hacimdeki bir ölçekle ödünç alana devreder. Herkes devrettiği sütün ölçek sayısını bir değnek üzerine kenter ve değneği saklar. Süt alma sırası kendisine geldiği zaman ölçeği aldıkça kertiklerden birini kesip atar. İşte bu şekildeki bir ödünleşme sayesinde herkes işini kısa zamanda ve kolayca görmüş olur.

ÖRNEKOLAY : 3

Aydın Köylerinde Ev İmecesı

Sinekli köyü Aydın İlinin Nazilli İlçesine bağlıdır. İlçenin iki saat kuzeyine düşer. Denizden yüksekliği 700 m. olan dağın Nazil-

(*) Not: Bu sütlerin kalitesini köylüler nazarı itibara alırlar. Meselâ keçi sütü veren keçi sütü, koyun sütü veren koyun sütü alır. Ve yine yayla sütü veren yayla sütü, güz sütü veren güz sütü alır.

liye bakan güney sırtlarında bulunur. Ovadan, takriben, 300 m. yüksektedir. Bir saatlik bir yere kadar ilçeye şose ile, sonra patika ile bağlıdır. Bulunduğu yer yaylâdır. Arazi kır, suyu az olduğundan hemen hemen meşgüliyetin yüzde 80'ini bağcılık teşkil eder. Çok az bahçıvanlıkla uğraşılır. Halk ilçeye üzüm satmakla gelirini temin eder. Arazisi çok azdır. Hepsi ancak ikibin dekar tutar. Kuzeyi kapalı, doğu ve batıdan güneye doğru açılan iki sırtın arasındaki küçük çukurda kurulmuştur. Bu sebeple sırtını dağa vermiş ve kendisini kuzey rüzgârlarından korumuştur. Arazisi olmayan köylünün çoğu kışın ova köylerinde zeytin işi, yazın tütün, pamuk işi işler. Köyün patika yolu çok sarptır. Bazı yerlerinden hayvan bile zor çıkar. Köy evlerinin yapısı taştır, çatısı kiremittir. 100 hane (500 nüfus) den ibaret olan köyün bütün evleri kiremitlidir.

Bu köy öyle bir yerde kurulmuştur ki, burada yardımlaşmadan birçok işleri yapmak mümkün değildir. Onun için köylünün yardımlaşması gerekir. Bu itibarla bazı işlerini kitlece yapar. Başka köylere karşı da kitlece hareket eder. Bu konuda bir örnek vermek üzere imece suretiyle ihtiyacı olan bir köylü ailesine bir evin nasıl yapıldığını anlatmağa çalışacağım. Köyün dağın tepesinde bulunuşu, fakir oluşu, yolunun da çok sarplığı ve fenalığı karşısında insan bütün bu evlerin kiremitleri nasıl tedarik ettiğine ve getirttiğine şaşar. Köy toprağı, müsait olmayışı sebebiyle kiremit ovadan katır ve eşeklerle getirilmektedir. Köyden bir adam, evine lâzım olan 3 - 4 bin kiremidi 3 - 4 ayda ancak getirebilir. Tabii, evin kiremidi bu kadar zamanda getirilirse çatısının, duvarlarının yapılıp bitmesi iki yıl sürer. Bir adam iki yıl diğer işlerini bırakıp evle uğraşacak olursa o zaman mahv olur. Köylüler bu hale çare bulmuşlar: Köyden bir adam ev yapacağı vakit bildirilen bir günde bütün köylüler evin taşını, kirecini çekerler. Adam yapısını yaptırır. Çatıya başlanacağı zaman köylüler kerestesini çekiverirler. Çatı bitince bildirilen bir günde herkes hayvanla ovaya gider. Bir seferde hep beraber evin bütün kiremidini getirirler. Esas yardım da bu sayılır. Ev yapılıp bitince ev sahibi iki kuzu keser, yemek yapar. Ve bütün köylüye yeni evin önünde ziyafet verir. Köylüler o gün sabahtan akşama kadar bayram günüymüş gibi oynarlar. Neşelenirler. Ev, sahibine bağışlandıktan sonra herkes kendi evine döner.

ÖRNEKOLAY : 4

Niğde Kadınları Arasında Yufka Yapma Yardımlaşması

Horozlar öterken ev sahibi uyanır. Yufka yapmağa gelecekle-
ni elindeki fenerle birer birer dolaşarak toplar.

Ortaya serilen büyükçe serginin altına karşılıklı 6 tane yastık koyar, üzerine 150 cm. boyunda, 40 cm. eninde, üzeri gayet düz olan altı tane ekmek tahtası ve her tahtanın sağ taraflarına uğralık (hamurun açılması için un), bezlerin açılması veya sarılması için 150 cm. uzunluğu olan ve parmak kalınlığında üzerinde hiç pürüz bulunmayan dümdüz yapı ve sargı oklavalar konur.

Bir köşede ekmeğin pişmesi için tandır (2 - 3 m³ hacminde üzeri geniş ve yusuvarlak büyük ocak) ve üzerinde saçtan yapılmış ortası kubbelice ince saç, önünde yakacak (ot, çöp, saman, yaprak) hazır bulunur. Gelen kimseler hemen otururlar, canı tez olup, işi seven bir kimseye dolu leğenin birinden tepsiye hamur koydururlar.

Yufkayı ilk açmaya başlarken yine canı tez, işi seven bir kimse sokak kapısına çıkar, koşarak gelir ve, «iş olsun, kolay gelsin» der, hepsi de «ooo! hoş geldin, elin kuş, gönlün hoş olsun» diyerek neşe ile işe başlanır.

Açılan yufkalar pişirilir; havalandırılarak sıcaklığı alınır. Ve derhal yük yapıp eşeklerle şehire sevk edilir.

Yufka bitince nikâhlananların nikâhı diye ekmeğin azlığı veya çokluğuna göre üçer dörder ekmek hediye edilir. Bu suretle nikâhını eline almış ve ev sahibini boşamış olur.

Yufka pişerken çok hoş bir koku bütün mahalleyi bürür, canları çekmesin diye yakın akrabaya dürüm, komşulara da sıcak ve yumuşakca pişmiş bazlama (ekmeğin küçük şekli) dağıtılır.

Altı yapıcı, bir pişirici, bir ocak yakıcı, beş nüfuslu bir aileyi doyuracak dokuz aylık yufkayı yani on altı teneke tuzlu sudan yoğurulmuş unu 2 gün geceli gündüzlü çalışmak üzere bitirirler. Şu halde beş nüfuslu bir aileyi ele alıp kışlık yufkasını hazırlamak için lâzım olan zamanı hesaplıyalım.

Her nüfus ortalama olarak günde üç yufka ekmek yerse ($5 \times 3 = 15$) bir günde 15, ayda ($15 \times 30 = 450$), ve 9 ayda 4050 yufka ekmek eder. Her yufkanın bir dakikada açıldığını ve

yalnız açmak için 4050 dakika lâzım olduğunu gözönüne alarak saate vuralım: $4050 : 60 = 67,5$ saat etmektedir ki, bu kadar saatlik çalışma ancak 7 günde gerçekleşebilir. Buna unun elenmesini, hamurun yoğrulup bezi yapılmasını, her bir yufkanın birer birer sac üzerinde pişirilmesini, soğuyanların toplanıp yük edilip taşınmasını gözönüne alırsak bir kadının 20 - 25 gününü alacağı anlaşılır. Bu iş esasen bir kadınla asla yapılamaz. Onun için yardımlaşma esasını gözönüne alarak 20 - 25 gün yerine sadece birkaç gün içinde yufka işi hallolunur.

ÖRNEKOLAY : 5

Antalya'nın Güzelsu Bucagında Harman İmecesesi

Bu köyde bütün harmanlar köyün kıyısındadır. Herhangi bir ailenin kendine has harman yeri yoktur, harman yeri akrabalandan teşekkül etmiş ailelerin ortak malıdır. Harmanın etrafında ortak sayısı kadar destelik vardır; herkes ekinini biçtikten sonra buraya getirip yığın yapar. Önden sonra anallarındaki güdülen sıraya göre harman kaldırma işi başlar. Bazı müstesna hallerde bu sıra bozulabilir. Örneğin harman kaldırma sırası en sona kalmış bir veya iki ailenin unu tükenmiştir. Ötekilerin müsaadesi ile bunlar harmanlarını önce kaldırırılar.

Güzelsu'da bütün aileler harmanı aynı şekilde kaldırdıkları için bir tanesini ele alıp baştan sona kadar nasıl cereyan ettiğini anlatmak yeter sanırım.

HARMAN KALDIRMA :

Harman kaldırmada üç safha vardır:

1 — Döğenle sürme, 2 — Tınaz yığma, 3 — Savurma.

Birinci safhada, döğen ve öküz venmekle yardım edilir. İkinci safhada bilhassa harman komşuları süpürge, yaba, kürek gibi araçlarla yardım ederler. Üçüncü safha asıl büyük yardımın yapıldığı safhadır.

Tınaz yığıldıktan sonra mal sahibi erkek akraba ve komşulara, yardıma gelmeleri için haber sallar. Haberi alanlar, yabaları ile beraber sabah harmana gelirler. Savurmağa başlamadan evvel aralarında bir işbölümü olur. Bu bölümde çocukların görevi süpürgecilik, büyüklerinki de savurmaktır. Kısa süren bu hazırlık-

tan sonra savurma işi başlar. Bir müddet devam ettikten sonra buğday samandan ayrılır; birbiri ardı sıra kürekleme, holuslama, ölçme işleri yapılır. Bütün bu işleri yapanlar arasında hiç kadın yoktur. Onların işi, ölçme bittikten sonra başlar. Aynı erkeklerde olduğu gibi kadınlar arasında da bir işbölümü olur: Döğme ve taşıma işleri kızların, eleme gibi hafif işler de ihtiyar kadınların görevidir. Bütün bu işlerde, bedenî kuvvetlerinden başka, orada lâzım olan çul, çuval, kalbur, holus, batman (8 kg. lık bir ölçek) tokmak gibi araçlarla da yardım ederler. İşlerini bitirdikten sonra kadınlar gibi erkekler de mal sahibinin evine gidip yemek yerler.

Güzelsu'da Harman Yardımlaşmasının dikkati çeken bazı sonuçları şunlardır :

- a - Yardımlaşma sayesinde her aile bir yıl yiyeceği buğdayı bir günde kaldırmış olur. Böylece hem birkaç gün kazanmış, hem de yağmur, fırtına ve yangın gibi muhtemel zararlardan kurtulmuş olur.
- b - Harmanda kullanılan araçların komşulardan temini ve zaman kazandırması bakımından ekonomik faydası büyüktür.
- c - Ailelerin ve onları teşkil eden bireylerin birbirlerine karşı olan sevgilerini arttırır. Komşuluk ve akrabalık bağlarını kuvvetlendirir.
- d - İnsanlar birlikte iş yapmanın zevkli ve daha verimli olduğunu görüp anlarlar.
- e - Bir araya toplanıp çalıştıkları için konuşur, birbirlerinin dertlerini dinler, çare bulmakta ortak olurlar. Böylece karşılıklı güvenlik artar.
- f - Kaynaşmalar, göngü ve bilgilerinin artmasına, ahlâklarının düzelmesine yardım eder.

ÖRNEKOLAY : 6

Denizli Akalın Köylerinde Bulgur Yapma Yardımlaşması

Bulgurun önemi : Her yerde olduğu gibi Akalında'da yemek yapılacak azığı, yazdan ve sonbahardan hazırlarlar. Bunların bir kısmı tarladan, bir kısmı pazardan alınır. Yemek yapmağa hemen hemen herkes önceden hazındır.

Fakat bu azıkların yanında bir de bulgur ile tarhana vardır ki, bunlar tarladan kaldırılan buğdayın çeşitli şekillere girmesi ile olur.

Burada yalnız bulgurun yapılmasını ve yapılması sırasında komşuların birbirlerine olan yardımı üzerinde duracağız.

Bu kasabada diyebiliriz ki, yemeklerin en çoğu bulgurdan yapılır. Billhassa yaşayış seviyesi düşük olanların yemek ihtiyacını daha ziyade bulgur karşılar.

Buğdayın temizlenmesi : Bu toplumun çok kıymetli azığı olan bulgur gayet temiz hazırlanır. Bulgur yapılacak buğdayın miktarı ailenin sayısına ve başka yenilecek azığın azlığına, çokluğuna göre değişir. 5 nüfuslu normal yaşayış seviyesinde olan bir aile 6 dolu (*) buğday hazırlar. Bu buğdayın ar (**) olmasına çok dikkat edilir.

Mahallede bulgurluk buğdayını hazırlayan komşular. 3 - 4 kişi birleşerek çeşmelere giderler. Orada birbirlerine yardım ederek, sıra ile buğdaylarını yıkarlar. Bu şekilde onun taşını, toprağını temizlerler.

Buğdayın kaynatılması : Komşuların yardımlaşarak yıkadıkları buğday hemen eve getirilir. Evde 2 - 3 kazan hazırlanır. Buğday pişinceye kadar kaynatılır. Piştikten sonra kazanlardan alınıp hasırlar üstünde serilir ve soğurken o gün bulgur yapmayan komşular bulgur yemiye gelirler. Evlerinden gelebileceklere çocuklarla haber gönderilir.

Değirmende yardırılması : Buğday kaynatıldıktan sonra artık bulgur olmuştur. Bulgur haline getirilen buğday hasırlar üstünde suyu süzdürülür, ondan sonra çul, kilim üstünde kurutulur.

Kurutulduktan sonra aile temiz bulgur yemek için büyük bir dikkatle taşını ayıklar, yarılmağa hazır bir şekle kor.

Mahalleden 4 - 5 kişi, bulgur yardımına gidecekleri günü kararlaştırırlar. O güne kadar bulgurun taşını ayıklamayan aile kalmaz. O gün gelince hep beraber değirmene biderler. Ortada sıra ile bulgurlarını, yardımlaşarak su ile oğalarlar. Bu oğlama ile kaynamış buğdayın kapçığının çıkarılması daha kolaylaşmış olur. Oğalamada bazı fakir kimselerin de yardımı görülür. Bunlar bulgur-

(*) Bir dolu 16 kilodur.

(**) Çok temiz olması anlamına gelir.

larını sağlayamamış oldukları için, o yıl yiyecekleri bulguru yardım ettikleri kimselerden elde etmiş olurlar.

II

KÖYLER ARASINDA YARDIMLAŞMA

ÖRNEKOLAY : 7 (*)

Mısır Soyma Mecisi

Yardımlaşarak iş yapma anlamına kullanılan meci işin çok olduğu mevsimlerde yapılır. Yapılan işler çevreye göre değişirse de kısaca açıklanması şudur: Tütün çapalama, mısır çapalama, pancar çapalama, tütün kırma, mısır soyma gibi işlerdir. Genç kızlar ve erkekler toplanarak bir gün birinde, diğer gün birinde neşe ile o günkü işi yaparlar. Kimin işine gidilmişse o kimise yemeklerin en iyisini yapar. Şimdi size Düzce - Bayramcı köyünde mısır soymu için yapılan bir meciyi anlatacağız.

«Gezmek için Çakırhacı köyüne yaylı araba tutup yola koyulduk. Akşam karanlığında köye giriyorduk. Köy içinden tahminen 15 - 20 kişinin bize doğru gelmekte olduğunu gördük. Yanımıza yaklaştıklarında misafir olmağa gideceğimiz evin iki kızı olan İsmet ve Nimet, yengemi tanıdılar. Yaylıya onları da alarak evlerine döndüler.

Yemeği yedikten sonra Bayramcı köyünde olan meciye gidip gitmiyeceğimi yengemden sordular. Yengem de kendisinin bileceği bir şeydir. Gideceğiniz köy uzak, yorulur demişti. Şimdiye kadar katılmadığım bu meci âleminde bulunmak için; uzakta da yakında da olsa gidecektim; memnurlukla gideceğimi bildirdim; hemen hareket ettik. Köye girerken karşılaştığımız kafile yol kenarında iki evde bizi bekliyormuş. Haber venip onlar da geldiler. Hoş geldiniz deyip tanıştık. Konuşa konuşa bir saat mesafede bulunan Bayramcı köyüne geldik. Mecii yerini bulduk. Bizi görür görmez ayağa kalktılar. Kolay gelsin, bereketli olsun; oturun dedik.

Kızlar, erkeklerin karsılarında oturdular, bana da yer gösterdiler; şarkılar söylüyorlardı. Henkes kızlarla muhabbet gösteriyor, koçanlardan parçalar kırıp birbirlerimize atıyoduk.

(*) Bolu ilinin Düzce ilçesinin Bayramcı köyü ile Çakırhacı köyleri arasında.

Bir aralık mani söylemeğe başladılar. Bu manilerden birkaçını aşağıya alıyoruz.

Maniyi tekerledim ,
Üstünü şekerledim ,
Nazlı yarın kolunu ,
Gül ile dikenledim .

Atımın başlığı yok ,
Cebimin harçlığı yok ,
Kız ben seni alırım ,
Gönlümün hoşluğu yok .

Gül ısladım taş ile ,
Gözüm dolu yaş ile ,
Nerelere gideyim ,
Bu sevdalı baş ile .

Al elmanın eşini ,
Çal delmenin peşini ,
İlâhi kadir mevlâm ,
Yolla benim eşimi .

Elmam bıçak istemez ,
Çevrem saçak istemez ,
Sevdiğimi verseler ,
Yorgan döşek istemez .

İnciyim üzülmişim ,
Gerdana dizilmişim ,
Asan da almasan da ,
Ben sana vurulmuşum .

Sarı kavun dileyim,
Bıçağımı sileyim,
Yar yanıma gelirse,
Kıymetini bileyim.

A adam arsız adam,
Ayvasız narsız adam,
Kalaysız kaba benzer,
Dünyada yarsız adam.

Çulfalık içindeyim,
Ayrılık gücündeyim,
Yarım yüzüme gülüyor,
Ateşin içindeyim.

Karşıda oturur yarım,
Siyah poturlu yarım,
Sen nereye gidersen,
Beni de götür yarım.

Üç buçuk saatte mısır soyumu bitti. Ellerimizi yıkayıp meci sahibinin evine girip sofraya oturduk. Yemek yedikten sonra kahveler içildi. Oyun faslı başladı...

Karşılıklı kız ve erkek oyunları bittikten sonra; yüziük oyunu, eş oyunu, el vurma oyunu, yattı kalktı oyunu; cezalı olarak oynandı. Cezalar da: Bu meciye beğendiği kızsız erkeğin adını, erkeğe kızın adını söylemek, türkü söylemek, hayvan seslerinden birini taklit etmekten ibaretti.

Oyuna da nihayet verip kızlar bir kafiye halinde, erkekler bir kafiye halinde Çakırhacı İbrahim köyüne yollandık. Yolda giderken bir kızlar, bir erkekler türkü söylüyorlardı. Kızlar arkamızdan geldikleri için arada sırada ayakkaplarımıza basıyorlardı. Sevinç ve neşe içinde köye geldik.

ÖRNEKOLAY : 8

İzmir'in Tire İlçesi Kahrat Köyü ile Komşu Köyler Arasında Yardımlaşma

Köyde bir ailenin barınabilmesi için komşuları ile iyi geçinebilmeğe, yardımlaşmağa mecburdur. Bu yardımlaşma diğer köyler arasında da cereyan eder.

Örneğin, köyde hemen her aile tütün işlerini yardımlaşmak suretiyle yapmak zorundadır. Çünkü tütün acele işlenmeğe muhtaçtır. Nüfusu az olan aileler tütün kırmasını yetiştiremez. Yavaş yavaş kırsa mahsul yanacaktır. Onun için aile nüfusu çok aileler artan zamanlarını diğer komşu ailelerle birleşerek onlara yardım ederler. Kendisine yardımlaşma teklifi yapılan aile teklifi kabul eder. Bu şekilde köy aileleri birbirleri ile yardımlaşarak tütün kırma, çapa ve harman işlerini bitirmiş olurlar.

Başkaları ile yardımlaşma imkânlarını bulamıyan ve nüfusu az olan ailelere de yakın komşuları karşılık beklemeden yardım ederler.

Bu işler çok sıkışık olunca iki üç köy birleşmek sureti ile yaparlar. Kahrat ve Kızılcaavlu köylerinin yanından büyükçe bir çay geçmektedir. İki köy çayın tehlikesine maruz kaldılar. Tehlike neticesinde iki köy birleştiler ve çayın önüne betondan bir set yaptılar. Demek oluyor ki, menfaat ve tehlikeler insanları birbirleri ile münasebet ve yardımlaşmaya mecbur kılmıştır.

Tire köyleri arasındaki münasebet ve yardımlaşmaları diğer alanlarda da görmekteyiz.

Örneğin: köyde düğün yapılırken diğer köylere ve dostlara düniür gider, yani davet edilirler. Köylere gelen insanlar düğün ânında kadın ve erkekler birbirleri ile tanışırlar. Birbirlerinin vaziyetlerini, ne halde olduklarını öğrenirler. Düğüne gelenler iyice ağıranırlar. İyi intibalarla dönen insanlar pazarlarda, herhangi bir yerde o köyden tanıdığı birini görünce elinden gelen yardımı yapar. Bu aileler arasında sıkı dostluk münasebetleri kurulur.

Köyler ve aileler arasındaki münasebetlerin sebebi çeşitli olabilir.

Köyler ve aileler birbirinin mütemmimidir. Bir köyde yağhane, diğer bir köyde demirhane, diğer bir köyde de değirmen bulunabilir. İşlerinin zamanında, iyi, çabuk yapılması için aralarında bu gibi münasebetlerin kurulması şarttır. Aksi halde böyle küçük topluluklarda yaşamak daha da güçleşir.